

SZKOLNICTWO NA POGRANICZU POLSKO-NIEMIECKIM A PROGRAMY WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ

W następstwie zawartych traktatów polsko-niemieckich o potwierdzeniu granicy (1990), o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy (1991), a także umów międzynarodowych o wymianie młodzieży (1989) oraz o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży (1991) rządy Rzeczypospolitej Polskiej oraz Republiki Federalnej Niemiec powołały liczne wspólne rady i komisje do rozwiązywania bieżących spraw m.in. dotyczących młodzieży. Należą do nich (m.in.):

- *Jugendwerk* (utw. w 1991) z siedzibą w Warszawie i Poczdamie,
- Polsko-Niemiecka Komisja Międzyrządowa ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej (utw. w 1991) z siedzibą w Warszawie,
- Komitet ds. Współpracy Przygranicznej (1991) z sekretariatem w Urzędzie Wojewódzkim w Szczecinie,
- Komitet ds. Współpracy Międzyregionalnej (1991) z sekretariatem w Urzędzie Wojewódzkim w Opolu.

Dzięki sprzyjającej sytuacji politycznej i gospodarczej (fundacje, stowarzyszenia, programy rządowe i pozarządowe finansowane ze środków Unii Europejskiej) ożywiła się dotychczasowa działalność kulturalna w rejonie pogranicza. Współpracują teatry, muzea, filharmonie, partie polityczne, szkoły, uczelnie wyższe, kościoły i związki wyznaniowe. Specjalne międzynarodowe programy finansowania rozwoju pogranicza (np. *PHARE CBC* Unii Europejskiej) przyspieszyły inwestycje infrastrukturalne takie, jak przejścia graniczne, drogi, wysypiska śmieci, oczyszczalnie ścieków. Powstaje Międzynarodowy Park Krajobrazowy „Dolna Odra”, projektowana jest budowa drugiego mostu granicznego w Ślubicach, a także finansowana jest budowa domów studenckich w Ślubicach dla studentów Europejskiego Uniwersytetu „Viadrina” we Frankfurcie/O. Tylko w 1994 r. kwoty przyznane dla wschodnich krajów RFN i dla polskich województw przygranicznych wyniosły 55 mln ECU. W lipcu 1995 r. Komitet Zarządzający Program *PHARE* w Brukseli zatwierdził „Wieloletni indykatorywny program współpracy Polska-Niemcy 1995-1999” oraz propozycje finansowe programu na 1995 r., które stały się podstawą umowy z Polską podpisanej 25 września 1995 r. Program określa priorytety rozwoju polsko-niemieckiego regionu przygranicznego w 20-letnim horyzoncie czasowym oraz zarysowuje przedsięwzięcia, które powinny zostać zrealizowane w ciągu 5 lat. Program ten dopuszcza pomoc finansową także dla drugiego pasa polskich województw zachodnich (nie graniczących z RFN), co umożliwi w bieżącym roku wprowadzenie, na listę inwestycji, przedsięwzięć z tych województw, o ile będą one miały charakter transgraniczny. Całokształt międzyrządowych działań programowych zamyka, podpisane 24 grudnia 1996 r., „Memorandum finansowe Programu Współpracy Przygranicznej Polska-Niemcy 96” między rządem RP a Komisją Wspólnot Europejskich.

Wszystkie wymienione poczynania dotyczą bezpośrednio mieszkańców regionów przygranicznych, wokół których dzieje się tak dużo i w tak szybkim tempie, że wydają się za tymi procesami nie nadążać.

W latach 1991-1995, wzorem wcześniejszych przedsięwzięć UE, powstały na pograniczu polsko-niemieckim 4 euroregiony (Pomerania, Pro Europa Viadrina, Sprewa-Nysa-Bóbr, Nysa).

W sensie politycznym był to akt jednorazowy, ale w wymiarze społecznym, „ludzki”, rodzą się problemy nielatwe, których rozwiązywanie wymaga czasu oraz zaangażowanych specjalistów nastawionych na pracę długofalową zarówno w sferze ekonomicznej, jak i społeczno-kulturalnej (stopniowa eliminacja uprzedzeń i uszczegółowienie konsekwencji idei zblżenia). Pogranicze francusko-niemieckie, uważane za przykładowe w tych kwestiach, potrzebowało 30 lat, aby „wydać owoce zrozumienia”, a przecież dysproporcje gospodarcze i społeczno-kulturalne były tam znacznie mniejsze.

Granica polsko-niemiecka, będąc najbardziej „drastyczną” w sensie kulturowo-językowym w Europie, wymaga specjalnej troski. Dziś nie trzeba nikogo przekonywać jak istotną rolę na pograniczu odgrywa uczenie się języka „sąsiada”, aby zrozumieć go nie tylko na tyle, by się z nim „jakoś dogadać”, lecz po to, aby zrozumieć jego świat, jego wady, zalety, zwyczaje, potrzeby, wreszcie, aby móc kontaktować się z nim z wystarczającym poziomem empatii.

Historia ostatnich 200 lat stosunków polsko-niemieckich jest obciążona wieloma dramataми i dlatego potrzebna jest odpowiednia polityka w zakresie edukacji młodego pokolenia realizowana po obu stronach granicy.

Regionalny Urząd ds. Cudzoziemców (RAA) w Poczdamie prowadzi od 1994 r., w ponad 30 szkołach podstawowych pogranicza niemieckiego, naukę języka polskiego jako języka spotkań *Begegnungssprache*, a także wspiera naukę języka niemieckiego w szkołach podstawowych po polskiej stronie granicy.

Również z inicjatywy niemieckiej powstały w ostatnich latach klasy polsko-niemieckie w szkołach na terenie niemieckiego pogranicza współpracujących ze szkołami polskiego pogranicza. Przykłady takich inicjatyw to szkoły w miejscowościach Schwedt (współpraca z miejscowością Chojna po polskiej stronie), Gartz (z Gryfinem), Frankfurt/O (ze Słubicami), Neuzelle (z Zieloną Górą), Guben (z Gubinem) oraz Görlitz (ze Zgorzelcem). Szkoły te przyjmują młodzież z polskich szkół (po 2 klasie szkoły średniej) na poziom tzw. *Oberstufe*, tj. 3 lata przed niemiecką maturą.

Działalność opisywanych szkół prowadzona jest na podstawie tzw. umów wstępnych, listów intencyjnych lub porozumień z odpowiednimi kuratorami oświaty, a także przy wykorzystaniu umów z tzw. szkołami partnerskimi po polskiej stronie. Młodzież polska mieszkająca w internacie otrzymuje niewielkie kieszonkowe oraz nie ponosi kosztów zakwaterowania i czesnego. Również polscy nauczyciele zatrudniani w takich szkołach opłacani są przez stronę niemiecką. Po zdaniu matury polscy uczniowie otrzymują świadectwo uprawniające do studiowania we wszystkich krajach Unii Europejskiej, jednak tylko nieliczni, ze względów materialnych, mogą z tej możliwości skorzystać.

Najstarszą szkołą stosującą własne, oryginalne, rozwiązania programowe jest gimnazjum we Frankfurcie/O. Tradycja tej szkoły sięga lat sześćdziesiątych, a kontakty z LO w Słubicach są bardzo ożywione. Od 1992 r. również uczniowie z LO w Gubinie mogą uczęszczać do *Gesamtschule* w Guben. Do nauki w gimnazjum w Neuzelle (1992) młodzież województwa zielonogórskiego przygotowuje się przez okres 2 lat w LO nr 7 w Zielonej Górze. Wszystkie wspomniane szkoły deklarują docelowo naukę w dwóch językach polskim i niemieckim. We wszystkich wymienionych szkołach prowadzona jest nauka języka polskiego (jako obcego) dla uczniów niemieckich. We wszystkich landach przygranicznych język polski może być przedmiotem maturalnym. Strona niemiecka proponowała wprowadzenie przedmiotu kulturoznawstwo (realioznawstwo – *Kulturkunde*) z elementami literatury polskiej i niemieckiej, jednak propozycja nie została dotąd podjęta przez stronę polską.

Strona niemiecka wyraziła także zainteresowanie możliwością zdawania przez uczniów niemieckich matury w Polsce z chwilą przystąpienia Polski do UE. Rozmowy w tej sprawie były prowadzone w Kuratorium Oświaty w Zielonej Górze. Wydaje się, że należy rozważyć możliwość wspólnej matury polsko-niemieckiej wzorem rozwiązań z pogranicza francusko-niemieckiego. Prace w tym zakresie na pewno przyczyniłyby się do zbliżenia obu systemów edukacyjnych.

Organizowanie klas polsko-niemieckich odbywało się metodą prób i błędów. Niektórych negatywnych doświadczeń można było uniknąć, lecz poszczególne szkoły nie konsultowały ze sobą szczegółowych zagadnień programowych i organizacyjnych. Dzięki wsparciu Ambasady RP w Berlinie oraz zabiegom Kuratoriów Oświaty i MEN udało się uporządkować sprawy ubezpieczeń, ulgowych taryf komunikacyjnych, równoważności świadectw maturalnych, a także wpisu ocen z języka polskiego i historii polskim uczniom do świadectwa maturalnego. Kwestią otwartą pozostaje sprawa programów nauczania j. polskiego polskich uczniów w RFN. Praw-

dopodobnie działająca permanentnie Grupa Robocza ds. Języka Polskiego i Polonistyki w RFN winna zająć się opracowaniem koncepcji kształcenia. Pewne nadzieje można również wiązać z powstaniem Katedry Języka Polskiego i Kultury Polskiej w *Collegium Polonicum* Uniwersytetu „Viadrina”. Potrzebne są jednak pilne rozwiązania „na teraz”.

Wśród grona dotychczasowych polskich absolwentów klas polsko-niemieckich, znaczna grupa wybiera „Viadrinę” jako miejsce swoich studiów. Rokuje to nadzieję, że wraz z polskim wkładem w rozwój tego europejskiego uniwersytetu wzrośnie ranga kwestii porozumienia polsko-niemieckiego oraz zrozumienia potrzeb placówek oświatowych na pograniczu.

Szkoły z klasami polsko-niemieckimi oraz pozostałe szkoły pogranicza prowadzące współpracę przygraniczną borykają się z kłopotami organizacyjnymi (internaty w Neuzelle i Gubinie), kadrowymi (brak dobrych nauczycieli po stronie niemieckiej do nauki języka polskiego jako obcego), finansowymi (brak środków na wspólne zajęcia rekreacyjno-sportowe, imprezy kulturalne, wspieranie nauki języka polskiego dla młodzieży niemieckiej).

Wreszcie konieczne jest nadanie odpowiedniej rangi nauczycielom prowadzącym szkolną współpracę transgraniczną zarówno po polskiej, jak i po niemieckiej stronie granicy. Często brak funduszy sprawia, że nauczyciele nie są zainteresowani współpracą, a często – szczególnie w małych miejscowościach przygranicznych – nie są zorientowani, na czym ta współpraca winna polegać. Nierzadko kontakt, nawiązany z wielkim entuzjazmem (często na gruncie towarzyskim przez osoby prywatne) zamiera po krótkim czasie.

W związku z powyższym wydaje się zasadnym co następuje:

- przedyskutowanie m.in. w kontekście polsko-niemieckiej umowy kulturalnej i ponowne wystąpienie pod adresem strony niemieckiej z propozycją podpisania umowy generalnej w sprawie szkolnictwa w rejonach przygranicznych (pierwsze wystąpienie – z inicjatywy Kuratorium Oświaty w Zielonej Górze – miało miejsce w 1993 r.);
- powołanie pełnomocnika ministra edukacji narodowej ds. szkolnictwa na pograniczu (za-proponowano siedzibę w Zielonej Górze);
- utworzenie centrum informacyjnego dla szkół prowadzących współpracę transgraniczną (za-proponowano siedzibę w Centrum Kultury i Języka Niemieckiego Politechniki Zielonogórskiej);
- utworzenie miejsca spotkań dla młodzieży pogranicza – *Begegnungsstätte* – na wzór Krzyżowej w województwie wrocławskim;
- zorganizowanie szkoleń podyplomowych dla niemieckich nauczycieli uczących języka polskiego jako obcego (również w ramach promocji polskiej kultury);
- nawiązanie stałych kontaktów roboczych z innymi placówkami europejskimi prowadzącymi edukacyjne programy transgraniczne, takimi jak: *Koordinationsbüro des Instituts für Internationale Zusammenarbeit des DVV Frankfurt/O*, Europejski Uniwersytet „Viadrina”, *Euroregio Gronau, Regio Basiliensis* we Freiburgu i.Br., *Pädagogische Hochschule* we Freiburgu („Tandem” – model nauczania języka sąsiada);
- podjęcie próby wypracowania polsko-niemieckiego wariantu modelu „Tandem”;
- utworzenie po polskiej stronie lobby działającego na rzecz szkół pogranicza;
- rozwijanie i wspieranie polsko-niemiecko-francuskich przedsięwzięć oświatowych (zgodnie z porozumieniami Trójkąta Weimarskiego), w tym podjęcie próby utworzenia polsko-niemieckiego liceum po polskiej stronie granicy.

Barbara Krzeszewska-Zmyślony

Literatura

- Traktaty polsko-niemieckie z 14 listopada 1990 r. i 17 czerwca 1991 r. Wydawnictwo MSZ i MSW RFN i we współpracy z Ambasadą RP w Bonn. Bonn 1992;
 Die deutsch-polnischen Schulprojekte in Brandenburg. Ministerium für Bildung, Jugend und Sport vom Land Brandenburg. Potsdam 1994;

- Krzeszewska-Zmyślony B.: *Lerne die Sprache des Nachbarn, deutsch-polnische Kooperation in einer Grenzregion*. Unterlagen aus dem Tandem-Kongreß. „5. Internationale Tandem-Tage”, PH Freiburg, 24-26. November 1994;
- Polska i Niemcy – problemy współpracy. Sprawozdanie z działalności polsko-niemieckiej komisji międzyrządowej ds. współpracy regionalnej i przygranicznej w latach 1991-1995*. „Przeгляд Rządowy” nr 2/1996;
- Grenzüberschreitende Schulprojekte zwischen Brandenburg und Polen schlagen Brücken für gute nachbarschaftliche Kontakte, bauen Vorurteile ab und verbessern das gegenseitige Verständnis – Pressemitteilung aus der Pressekonferenz der Ministerin für Bildung, Jugend und Sport, Potsdam, 20. August 1992;
- Sprawozdanie z polsko-brandenburskich rozmów nt. Wspólnych projektów szkolnych w rejonie przygranicznym. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa, 18-19 maja 1995;
- Wittenbrock R.: *Vom „Collège Maréchal Ney” zum Deutsch-Französischen Gymnasium*. Unterlagen anlässlich des 25. Jubiläums des Deutsch-Französischen Gymnasiums. Saarbrücken 1986;
- Handrich T.: *Poradnik polsko-niemieckiej wymiany młodzieży*. Herausgeber Internationale Begegnungsstätte, Jagdschloß Glienicke, Berlin 1993;
- Wege zueinander – Nachbarn, Partner, Freunde in Europa. Rheinland-pfälzisch-polonische Schulpartnerschaften.-Pädagogisches Zentrum Bad Kreuznach. Poznań 1993;
- Interkulturelle Beiträge. 11 RAA Brandenburg, Potsdam 1994.

UTWORZENIE EUROREGIONU GLACENSIS

I. UWAGI WSTĘPNE

Przemiany ustrojowe w Europie Środkowej i Wschodniej zapoczątkowane w 1989 r. umożliwiły samorządom i władzom lokalnym obszarów przygranicznych sąsiadujących państw nawiązanie współpracy ponadgranicznej opartej na doświadczeniach i wzorach zachodnioeuropejskich. W Europie Zachodniej współpraca ponadgraniczna datuje się od lat pięćdziesiątych. Motywy podejmowania tej współpracy zasadały się od początku na przekonaniu – mającym swe źródło w faktach obiektywnych – że tereny peryferyjne każdego państwa są w stosunku do jego centrum gorzej zagospodarowane, niedoinwestowane, często zaniedbane, co wpływa ujemnie na status materialny mieszkańców, rodzi poczucie ich wyobcowania i frustracje. Najczęściej też „granice państw narodowych podzieliły wspólnoty historyczne”, posiadające wspólne dziedzictwo kulturowe i żyjące w podobnych warunkach geograficznych¹. Podejmowanie współpracy transgranicznej miało więc na celu odwrócenie tej niekorzystnej sytuacji poprzez uruchamianie nowych centrów w drodze „przełamania” granic państwowych i tworzenia warunków umożliwiających wykorzystanie swoistej „renty położenia geograficznego”. Owe wspomniane fakty obiektywne ujawniały się w przeszłości również na terenach przygranicznych Polski i państw sąsiedzkich, jednakże po 1989 r. – w rezultacie recesji i konieczności restrukturyzacji gospodarki – dotknęły one społeczności tych terenów szczególnie dotkliwie (znaczne pogorszenie warunków życia, wysokie bezrobocie).

Spośród wszystkich państw byłego bloku radzieckiego największą dotychczas „aktywność euroregionalną” wykazują lokalne władze i samorządy polskie. U granic Polski powstało w latach 1991-1995 siedem struktur euroregionalnych (nie licząc innych, o ograniczonym przedmiotowo zakresie współpracy). W 1991 r. utworzony został Euroregion Neisse-Nisa-Nysa, w 1993 r. euroregiony Sprewa-Nysa-Bóbr, Pro Europa Viadrina oraz Związek Międzyregionalny Euroregion Karpaccy, w 1994 r. – Euroregion Tatry, w 1995 r. – euroregiony Bug i Pomerania.

Dnia 5 grudnia 1996 r. zawarta została umowa powołująca do życia ósmy euroregion z udziałem podmiotów polskich – Euroregion Glacensis. Został on utworzony na pograniczu

¹ *Współpraca transgraniczna w Polsce – efekty i możliwości współpracy strony polskiej na przykładzie Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa*. Opr. T. Borys i Z. Panasiewicz, wyd. Urząd Statystyczny w Jeleniej Górze. Jelenia Góra 1996, s. 7.